

Brassai contra „Brassai“.

Dr. Gál Kelemen: *Brassai küzdelmei a magyartalanságok ellen.*
Különnyomatban is az Erd. Irod. Szemléből. 1927. 283—317. lapok.

A Brassai-irodalom szegénynek nem mondható mezején ezt a legujabb kapavágást, az a lelketpépető nemes keserűség sugalta, „hogy Brassai helye a magyar tudományosság történetében még nincs kijelölve és megállapítva. Célja az, hogy a magyartalanságok ellen való küzdelem azon mozzanatait, melyekben Brassai résztvett, ismertesse s némi adalékot szolgáltatson Brassai igazi helyének kijelöléséhez a magyar tudományosság történetében“. Hálás gondolat s a szerző lelkiismeretes utánjárása nem veszett kárba. Bevezetésül történeti háttért rajzol a nyelvújításnak s későbbre ígérve annak a megvizsgálását, hogy mi viszonya van e mozgalomhoz Brassainak, előre fölveti azt a kérdést, neologus volt-e Brassai vagy orthologus? Úgy hiszi, nem lehet megfelelni rá, talán maga Brassai sem tudná megmondani. Döntés helyett azért inkább Brassai elvi meggyőződéseit sorakoztatja föl, tanítását ismerteti s bár ezek alapján úgy hiszi: „mintha a neológiához közelebb állónak“ kell ítélnie, végeredményben oda jut, hogy „Brassai sokkal eredetibb szellem, semhogy egyik vagy másik irány fenntartás nélkül hű követője lehetett volna“.

Eredetisége főleg abban nyilvánul meg, hogy a nagyobb veszedelmet nem a szók faragásában, hanem a mondatfűzés idegen-szerűségeiben látja. Ez inkább csak keretnek tekinthető, de végeredményében helytálló előlegezés után tér Gál Kelemen tulajdonképpen tárgyára, Brassai ellenőri szerepének ismertetésére. Ez a küzdelem 1837-ben kezdődik s halálakor ér véget. Amihez hozzá juthatott Gál Kelemen, azt megértéssel, világosan és iskolázott filológiai rátermettséggel ismerteti s evvel kitűzött feladatának, az adatszolgáltatásnak, lelkiismeretesen eleget tesz. Hogy Brassai legutolsó hadakozása, a *Nyelvőrben* megjelent *Öreg Abéce*, kikerülte a figyelmét, az nem nagy jelentőségű, szivesebben vettük volna, ha

a Vasárnapi Ujság átböngészéséről is beszámolhatna. A szakközönség ugyan inkább a viták anyagára és kritikai földolgozására volna kíváncsi, mint az általános elvekre, de ez, jól tudjuk, messze fölülmulná a szűkre szabott kereteket. Így is érdekes és lekötően vonzó képet ad a harcos Brassairól, míg nem a Szarvas Gáborral való összetűzés kapcsán újra eléje mered az a kérdés, hogy neologus-e Brassai vagy orthologus, vagy ami nála összefüggőnek, szinte egyértelműnek látszik azzal a másik kínos kérdéssel, hogy Brassainak volt-e igaza az összetűzésben vagy „Nyelvöréknek“. Megértjük, hogy erre felelnie kellett, de őszintén sajnáljuk, hogy felelt, mert elfogultan s főleg tájékozatlanul felelt. A viták elültek, az élet döntött — úgy mondja — „nem a Szarvas Gábor, hanem a Brassai értelmében.“ Az *irand* és *ir vala* igealakokat, „melyek ellen Brassai mint idegen nyelvek kaptafájáról a magyarra húzott szörnyszülöttek ellen annyit hadakozott, elseperte az idő.“ Halomszámra menő tévedés. Először is azok a már elavult jámbor igealakok nem *idegen* nyelvek kaptafájáról húzott szörnyszülöttek, nem is igen zavartak soha sok vizet, nem miattuk ment késhegyre a „palaeologussal“ az orthologus Brassai, hiszen maga a hovatartozás kérdése is jóformán már anachronismus volt. Sőt ma már azt is tudjuk, hogy nem szabad minden nyomorúságot a nyelvújítás számlájára írni. Gál Kelemen már a kiindulásnál útvesztőbe jutott, mikor Brassai nyelvmívelő szerepét és tevékenységét a nyelvújítással szemben elfoglalt álláspontja alapján óhajtja vizsgálandónak. Brassai olyan messziről: *hazulról* jön, hogy neki még a nyelvújítás sem elég nagy legényke. Már a harmincas években mélyebbre lát, ő már akkor érzi, hogy az az egész nyelvújítás nem maga a baj, hanem csak a bajnak kóros tünete. Csak láz és nem tudógyuladás. Az ember beteg, nem a nyelv. Az embert kell gyógyítani. Azért a gyógyítást sem külső pepecseléssel kezdi. Elvi kérdések mélyére hatol, amikor mindenki mindennek csak a héját kocogtatja. Ebben áll Brassai korszakos jelentősége. Ezért hangzik átkozottul visszasan, hogy Brassai „talán mégis neologus volt.“ Mintha bizony folyhatna a víz visszafelé is, föl a hegyre. Azaz, hogy folyhat bizony, de csak kínjában, ha megreked. Gál Kelemen nem veszi észre, hogy Brassai kacérkodása a neologióval csak valami ilyesfajta kínos megrekedés folyamánya lehet. A Brassai vizeit is megduzzasztotta egyszer a tavaszi áradás, a jégtorlaszt benne Szarvas Gábornak hívták. A pápánál pápább, Brassainál Brassaiabb ifjú tanítvány magára szedte az öreg mester fegyvereit

s „a tudomány, elmésség és logika fegyveres Góliátját“ bizony-bizony csúfosan a porondra terítette s a szervezett „Nyelvőr-consortium“ nehéz útegei pedig lehetetlenné tettek minden huszár-os lendületet. Nem maradt más választás: vagy behódolni, vagy fölcsapni szegénylegénynek. Brassai büszkesége az utóbbit választotta. Azóta is ezzel lett kivert bika Brassai a nyelvigazítás berkeiben. Ez a történeti igazság s ezt kár szépítgetni, vagy meg nem látni, pláne nekünk, erdélyieknek. Brassai leverve is Brassai, az őt leverőknek is mestere, minden jövődő magyar-nyelvész csodált tanítómestere. Hiszen magának a Nyelvőrnek is Brassai törte meg a jeget. Brassai s egy másik nagy fia Erdélynek, Kriza János, írták meg a Nyelvőr útilevelét, a Vadrózsák berke lett a minta s a Brassai csodálatosan szűz nyelvérzéke és elméleti megalapozásai az irányadók. A „százzal haladó“ Brassainak is voltak csodabogaraik, az *elü* és *nyelü*, ilyen a *száz* is a *százd* helyett. Ha valamit elsepert, hát inkább ezeket seperte el igazán az idő. Milyen kegyetlen ironiája a sorsnak: Brassai sirján az a „százzal haladó“ valaha, mikor fölvésték, szellemességnek volt szánva, ma már bátran gúny-számba mehet, mintha örök tanuságul hirdetné, hogy „a rossz, mit ember tesz, túléli őt, a jó gyakorta sirba száll vele.“ Hogy miből fakadtak Brassai erényei és hibái, arra helyesen mutatott rá Gál Kelemen. A kép, a Brassairól rajzolt kép egészen jó, csak a beállításban van, mondom, a fentebb kifogásolt hiba. E megszorítással végeredményben aztán abban is igazat adhatunk neki, hogy „a magyar nyelvészet fejlődése Brassait a magyartalanságok ellen való küzdelmében a *lényeges elvi kérdésekben* igazolta.“

Jó, ennyiben tehát rendben volnánk. De várjunk csak, fordítsuk meg a dolgot. Hát Brassai, hát ő vajjon igazolna-e minket? Mert kettőn áll a vásár. Nem igen hiszem. Ha ezeket a mi mai gondatlan, pongyola írásainkat olvasná az öreg úr, elkeseredésében bizony-bizony szétütne köztünk s akit legelől kapna, talán éppen életiróját fogná vallatóra: De hiában is hadakoztam értetek, fiam, hetven hosszú éven át, ha már te is így irsz: „mert sok nyelv-ismerete *mély betekintés lehetőségét nyújtotta neki a nyelv szellemebe*“ (314. l.) Azt akarod persze mondani ugy-e, hogy *sokat tudok és mélyre látok*, de mért kell ezért németül beszélni, fiam, vagy ezt is a nyelvújítás rovására kívánod írni? Pár sorral alább meg ezt irodórlam: „*Ő a nyelvet mint kész, befezett lényt tekintette, fejlődése (már mint az enyém?) az analogia . . . hatalmát és a kopás jelenségét mutatja*“. Kopunk, fiam, ugy-e, kopunk, én is, a szó is,

a tanítás is csak a ti kacsintásaitok elkopthatatlanok, nem képezvén a ti feladataitoknak „mélyebb betekintést kívánó teendőit“ (316. l.) A Trendelenburg nyelvén követted el úgy látom ezt is: „Mindezek azt látszanak igazolni, hogy az orthologia és neologia kérdésében egy józan elvektől vezetett, megfontolt *megalkuvás középútja* a leg-helyesebb“ (291 l.). Aztán ha elolvastad, hogy oktattam ki Szarvas Gábort (Nyv. I. 115. és 402.), s ha vele együtt te is nekem adtál igazat, hogy írhat sz le efféléket: „A Debreceni grammatika és *ennek* írói köre“. (286. l.). „S ha ezen a réven kerültek is bele a nyelvbe *annak* szellemével . . . nem egészen megférő szabálytalanságok“ (286 l.)? S ami mindennél sulyosabban esik latba, hogy van leked azt a hitet kelteni az olvasóban, hogy az én számból szeded ki ezeket a százszor megrótt bolondgombákat: „a nagyobb baj, amely a nyelv magyaros sajátságait, *annak* lelkét fertőzi meg, a mondatfűzés elnemzetietlenítésében van“ (291. l.). „(Brassai) a Nyelvőr-consortiumnak is azt veti szemére, hogy nyelvérzékük nincs, vagy legalább is *annak* elgyöngülésében sinylenek“ (289 l.)? Hogy ítélkezel a Brassai nyelve felett, ha ennyire nem ismered a Brassai nyelvét?!

Folytathatnám az idézést, de félek, ez is sok. A komoly kritika lezüllesztésének olyan szomorú korszakát éljük, hogy szinte bocsánatot kell kérnem Gál Kelemtől a bátor szóért. Ma könnyen becsületben gázoló gáncsokodásnak veszik a jámbor stiluszagítgatást, pedig hát van, akinek ez volna a mestersége. Gál Kelemen tudja, hogy *relata refero*. Elhallgatnék én rögtön vele szemben is, ha nem a Brassai nyelvéről volna szó s ha meg nem volnék győződve, hogy Gál Kelemen elbíri neheztelés nélkül. Elbíri, mert megérdemli. S megérdemli, mert stilusa van, saját stilusa: gondos, elegáns, választékos, egyéni. (Ritka portéka mai napság!) A nyelvromlás és magyartalanság meg közös hibánk, mindnyájunké. Ha Brassai véletlenül a bírálót kapja elé, a bíráló tudja, hogy ő se viszi el szárazon. Tanulság? A körmünkkel kell fölászni a hantot, hogy Brassai újra föltámadhasson.

Pálffi Márton.

Az Unitárius Irodalmi Társaság közgyűlése.

A főtanácsi ülésekkel kapcsolatban, november 17-én tartotta meg közgyűlését az Unitárius Irodalmi Társaság is.

Az ülést a megjelenésükben akadályozott igazgató és alelnökök helyett dr. Kiss Elek nyitotta meg. Kegyeletes szavakban emlékezett meg néhai elnökünkről, Ferencz József püspök urrel, aki ha el is távozott körünkből, de szelleme továbbra is velünk maradt és vezetni fogja a Társaságot a fejlődés útján. Utána dr. Borbély István főtitkár tette meg évi jelentését. A múlt év szerény és tulságosan csendes életével szemben szükségesnek tartja, hogy a jövőben aktivabb, fokozottabb munkát fejtsen ki a Társaság. A Társaság munkásságát a múlt évben javarészt a Keresztény Magvető kiadása töltötte ki csupán. Sajnos, az azelőtti év lelkesen elhá'ározott s részben már meg is kezdett irodalmi akcióját a közbejött események miatt nem lehetett megvalósítani, de reméli, hogy ez az év beváltja majd a tett ígéretekét. Kéri, hogy a Keresztény Magvető előfizetési díját, részben a múlt év óta változott nyomdai viszonyok, részben a lapnak a jövőben történő fejlesztése miatt emeljék fel 300 leire. Ezután a Társaság tagjainak a Társaság keretén kívül kifejtett irodalmi munkásságát ismerteti, ami szemben a Társaság működésével sokkal kedvezőbb s nemcsak kielégítő és örvendetes, de határozott bizonyosság mellett, hogy unitárius irodalmi életről nyugodt lelkiismerettel lehet beszélni. A Társaság élénk figyelemmel hallgatta Borbély főtitkár jelentését s azt tudomásul véve, a Keresztény Magvető fejlesztését célzó előfizetési emelést is megszavazta. A közgyűlés legnagyobb érdeklődést keltett pontja dr. Ferenczy Géza főgondnok-igazgató váratlan meglepetésként ható levelének előterjesztése és tárgyalása volt. Valósággal megdöbbenetete a Társaság tagjait, mikor Borbély főtitkár néhány bevezető szó után, ami a maga számára is szinte mentegetőzés volt, a levélnek ahhoz a részéhez érkezett, amely Ferenczy igazgató lemondását jelenti be. Még az sem enyhítette Ferenczy igazgató elhatározásának súlyos voltát, hogy eddigi alapítványát 20.000 leiről 40.000 leire emelte fel